

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/81709,Aparat-bezpieczenstwa-w-swietle-nowych-badan.html>

ARTYKUŁ

Aparat bezpieczeństwa w świetle nowych badań

Autor: ROBERT KLEMENTOWSKI 31.05.2021

Funkcjonowanie służb specjalnych jest dzisiaj przedmiotem coraz większego zainteresowania, co nie powinno dziwić, jeżeli wziąć pod uwagę rosnącą świadomość co do roli, jaką odgrywały one i nadal odgrywają w polityce.

W szczególności dotyczy to dziejów policji politycznej byłych krajów tzw. demokracji ludowej. Dopiero stosunkowo niedawno stało się możliwe zajrzenie do materiałów archiwalnych, jakie po sobie zostawiły te

ostatnie. Fakt ten zawdzięczamy upadkowi komunizmu, otwarciu archiwów, a także utworzeniu wyspecjalizowanych instytucji badawczych. Po 1989 r. pojawiło się tak wiele publikacji, opisujących organizację, metody badania i kadry aparatu bezpieczeństwa różnego szczebla, najczęściej powiatowego, że można zaryzykować tezę, iż w dużej mierze zaspokoiliśmy podstawową wiedzę na ten temat.

Przekroczyć uproszczenia

Jednocześnie jednak, wraz z rosnącą liczbą danych, pojawiło się pytanie, do jakiego stopnia da się tą wiedzę wykorzystać szerzej, a więc do opisu zjawisk i procesów związanych z dziejami najnowszymi. Innymi słowy, czy dotychczasowy sposób formułowania pytań badawczych nie wynikał ze zbyt uproszczonego oglądu przeszłości. Skupienie uwagi na badaniach podstawowych spowodowało, że w znikomym stopniu podejmowano refleksję nad przyszłością tego rodzaju rozważań, koniecznością umiejscowienia ich w szerszym kontekście, istotnym nie tylko dla historiografii *sensu stricto*, ale dla funkcjonowania świata dzisiaj i w przyszłości.

Skupienie uwagi na badaniach podstawowych spowodowało, że w znikomym stopniu podejmowano refleksję nad przyszłością tego rodzaju rozważań, koniecznością umiejscowienia ich w szerszym kontekście, istotnym nie tylko dla historiografii *sensu stricto*, ale dla funkcjonowania świata dzisiaj i w przyszłości.

Odpowiedzią na powyższy postulat jest stworzenie w Oddziale IPN we Wrocławiu z inicjatywy profesora Jarosława Syrnika projektu pod wspólną nazwą „W stronę antropologii bezpieki”. W jego ramach od 2011 r. zaproszono do współpracy wielu wybitnych reprezentantów różnych dyscyplin naukowych, którzy za pomocą charakterystycznych dla siebie metod i narzędzi badawczych opisują działalność i skutki funkcjonowania bezpieki. Perspektywa teorii organizacji, socjologii, kulturoznawstwa, politologii, prawa, antropologii, językoznawstwa czy psychologii pozwala dopełnić, a czasami wyjaśnić, potwierdzić lub sfalsyfikować obowiązujące dotąd zarówno naukowe, jak i potoczne sądy oraz przekonania.

Najczęściej powstanie policji politycznej wyjaśnia się koniecznością zabezpieczenia budowy systemu

komunistycznego. To jednak tylko racjonalizowanie działań, zaniechań, a niekiedy zbrodni dokonywanych przez zatrudnionych w UB czy SB. Obecnie niezbędna jest szersza refleksja nad motywacją jednostek, grup czy środowisk, pracujących i współpracujących z komunistyczną policją polityczną. Równie istotne jest wskazywanie, jak na skuteczność funkcjonowania tych służb oddziaływały takie kwestie jak struktura organizacyjna, obieg dokumentów, hierarchia władzy, wewnętrzne relacje interpersonalne, zakres autonomii pojedynczych ludzi czy jednostek organizacyjnych.

Bezpieka w perspektywie antropologicznej

Są to zagadnienia i pytania, jakie stawiają przed sobą autorzy tekstów zawartych w tomie studiów Aparat bezpieczeństwa w perspektywie antropologii organizacji i antropologii władzy.

Perspektywa teorii organizacji, socjologii, kulturoznawstwa, politologii, prawa, antropologii, językoznawstwa czy psychologii pozwala dopełnić, a czasami wyjaśnić, potwierdzić lub sfalsyfikować obowiązujące

dotąd zarówno naukowe, jak i potoczne sądy
oraz przekonania.

Książka składa się z dziewięciu artykułów, których autorzy wskazują potencjalne obszary badawcze, słabo jeszcze obecne w dyskursie naukowym, a dające możliwość poszerzenia naszego oglądu na temat aparatu bezpieczeństwa. Punktem odniesienia są więc teorie Garetha Morgana (teoria organizacji – tekst Jarosława Syrnyka), Floriana Znanieckiego (teoria emic-ethic – pisze o tym Patryk Pleskot), Randalla Collinsa (teoria łańcuchów rytuałów interakcyjnych – artykuł Kamili Mikołajczak). Znaczenie przeszłości funkcjonariuszy bezpieczeństwa wyjaśnia Martin Gumiela, ich ewolucji i znaczenia dla demontażu systemu rozważa Maciej Zakrzewski. Stopień sfeminizowania wywiadu PRL to z kolei przedmiot rozważań Witolda Bagieńskiego. Książkę wieńczą trzy artykuły poświęcone specyfice języka resortowego funkcjonariuszy UB (Danuta Jastrzębska-Golonka), SB (Małgorzata Misiak), jako elementu socjalizacji wtórnej tej grupy zawodowej (Robert Klementowski). Tematyka zaprezentowana w opisywanym tomie studiów była przedmiotem obrad grupy naukowców w styczniu 2019 r. w Kowarach.

Książka *Aparat bezpieczeństwa w perspektywie antropologii organizacji i antropologii władzy* to kontynuacja interdyscyplinarnych badań nad aparatem bezpieczeństwa, których wcześniejsze odsłony znajdzie czytelnik w takich publikacjach jak: *W stronę antropologii bezpieki. Nieklasyczna refleksja nad aparatem bezpieczeństwa w Polsce Ludowej*, red. Jarosław Syrnyk, Agnieszka Klarman, Mariusz Mazur, Eugeniusz Kłosek, Wrocław, 2014, *Antropologia donosu*, red. Robert Klementowski, Jarosław Syrnyk (Wrocław, 2017) i *Propaganda w Polsce i NRD. Tematy, instytucje, kampanie=Propaganda in der Volksrepublik Polen und der DDR. Themen, Institutionen, Kampagnen*, red. Robert Klementowski, Ewa Matkowska i Jarosław Syrnyk (Warszawa-Wrocław, 2019). Wspomniane pozycje są do nabycia w księgarniach Instytutu Pamięi Narodowej.

COFNIJ SIĘ